

### *Het gereformeerde (neo-)Calvinisme*

Had Kuyper zijn rede over *Het Calvinisme en de Kunst* gehouden tijdens de luwte die op de Doleantiestrijd volgde, de grootse bouw van het monolithische (neo-)calvinistisch systeem bleef wachten tot na de Vereniging van juni 1892. Opnieuw had Kuyper dat najaar de rectorale oratie te houden, die nu door hem gewijd werd aan het onderwerp *De verflauwing der grenzen*. Het was op dat moment een maand geleden dat Tak van Poortvliet zijn ontwerp voor een nieuwe kieswet had ingediend. Aan het eind van zijn rede verwees Kuyper naar 'onze eenige Groen', die aan de 'issus de Calvin' het 'In 't isolement uw kracht' tot lijfspreuk vermaakt had. De boodschap was duidelijk. Toen A. Anema, de latere opvolger van Lohman, in 1897 waarschijnlijk als eerste Kuypers systeem als 'Neo-Calvinisme' bestempelde, kon hij de verschillende bouwstadia precies aanwijzen: de rectorale oratie van '92, waarin de kring gesloten en de noodzaak van een eigen levensbeschouwing geponeerd werd; de *Encyclopaedie* van '93/'94, waarin het eigenlijke systeem beschreven werd; de stellingen in de *Publicatie van den Senaat* van '95, waarmee het systeem werd afgeschermd zodat Lohman buiten kwam te staan; de rede *De zegen des Heeren over onze kerken*, waarin de 'regenerator van het Calvinisme' zijn levens- en wereldbeschouwing als gave en opgave aan de synode van Middelburg 1896 presenteerde. Twee weken nadat deze synode, na een bezwaarschrift tegen opvattingen van Kuyper, met slechts één stem tegen besloten had haar vertrouwen in hem uit te spreken, werd door de Eerste Kamer de nieuwe kieswet aangenomen.<sup>57</sup>

Wat in 1896 op de synode gebeurde kwam sterk overeen met hetgeen in 1885 had plaatsgevonden in de deputatenvergadering. Toen werd via een stemming de 'besliste' kuypertiaanse lijn als partijlijn geaccepteerd, nu kreeg via het vertrouwensvotum der synode het kuypertiaanse systeem een erkende plaats in de Gereformeerde Kerken. Had de discussie van toen te maken met de plaats van de kerk in de samenleving, nu was dat weer het geval. Het bezwaarschrift van Bedum-A liep uit op een betoog over Kuypers onjuiste kerkbeschouwing. Er valt ook een duidelijk verschil aan te wijzen tussen '85 en '96: toen vond de stemming plaats in een politieke vergadering, nu in een kerkelijke. In feite speelden op de synode alle elementen die in '85 nog in drie afzonderlijke vergaderingen behandeld werden. Wat de synode gepresenteerd kreeg was

57. Zie voor dit en het volgende: J. Vree, 'Hoe de citadel ontstond. De consolidatie der Vereniging 1892-1905', in: *De Vereniging van 1892*, 124-139, m.n. 131. *Verflauwing der grenzen*, Amsterdam 1892, 51.